

OOSTVLAAMSCHE ZANTEN

MEDEDEELINGEN VAN DEN BOND DER OOSTVLAAMSCHE
FOLKLORISTEN

Maatschappij zonder winstbejag

Secretariaat van den Bond :
L. VERLODT, Zalmstraat, 69, Gent.
Alle stortingen te doen op postrekening :
969.46, Bond Oostvl. Folkloristen,
Abrahamstraat, 13, Gent.

Redactie van Oostvl. Zanten :
F. VAN ES,
Groendreef, 114, Lokeren.
J. VERMEULEN & J. BOES.

De Magie van de Volksprent.

Enkele beschouwingen over de Volksprent ter gelegenheid van de Tentoonstelling van Militaire Volksprenten (30 Maart — 13 April 1947) in het Museum voor Sierkunst te Gent.

Er zijn, zooals bekend mag worden geacht onder folkloristen, twee methoden om de producten van de Volksprentkunst te rangschikken. De eerste is de historisch-bibliographische, ze is de meest wetenschappelijke. De tweede is de aesthetische-folkloristische, ze is de meest spectaculaire. Het lag dus voor de hand dat voor een tentoonstelling van militaire volksprenten de tweede werd toegepast. Slechts de beste, de meest typische, de curieuste van die volksprenten, die éénmaal de vreugde hebben uitgemaakt van het gewone volk, van de militairen, en in 't bijzonder van de kinderen, konden onder het oog van het publiek worden gebracht om de waarde van die vergane volkskunst, afgezien van de sentimentele factor, die de herinnering aan sommige thans verdwenen genoegens van de eigen jeugd onwillekeurig bij de ouderen te binnen roept, des te beter te doen beseffen. De « santjes wole » (de Franse prenten), de « mannekensblaren », de « beeldekens » van diverse plumagie (de gewestelijke en locale benamingen zijn overtalrijk in het Vlaamse land) behoren gewis tot de meest authentieke voorbeelden van de folklore van de kinderjaren. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat ze, sedert ze uit het moderne kinderleven verdwenen, waar ze vervangen werden door een andersoortige, soms meer, soms ook minder artistieke, grafiek, het voorwerp

zijn gaan uitmaken van de verzamelaarspassie. Er ontstonden dan ook, hier en in het buitenland, rijke verzamelingen van volksprenten, waaraan verzamelaars en folkloristen zich verknukelen. Sommige ervan zijn overgegaan in het bezit van grote openbare bibliotheken en musea, die ze af en toe ten toon stellen tot jolijt van een aangroeiende schaar bewonderaars en belangstellenden uit het groot publiek, niet het minst van de kunstenaars en de geleerden. Het was bijgevolg een gevoel van onbaatzuchtige liefde voor de volkskunst en van piëteit voor het verleden, dat de « Gentsche Vereeniging van Verzamelaars en Bibliophielen » leidde tot het inrichten van deze « Tentoonstelling van Militaire Volksprenten », die een gewettigde bijval bij jong en oud heeft genoten. Ze is mede de aanleiding tot deze losse beschouwingen over de Volksprent, waarvan de juiste betekenis door de niet-ingewijden niet steeds wordt gevat, laat staan bijzonder gewaardeerd. Bij enig nadenken nochtans speelt de prent, ook nog in onze hedendaagsche beschaving, men denke slechts aan de bioscoop, een rol van de allergrootste betekenis. Ze vervult een functie, die van alle tijden is geweest, nl. een houvast te zijn voor de wispelturige menselijke geest, in geleerde woorden : de prent concretiseert het abstracte.

**« Segnius irritant animos demissa per aures
Quam quae sunt oculis subjecta fidelibus ».**

Het is het didactisch beginsel van de aanschouwelijkheid bij het onderwijs, waaraan Comenius heeft herinnerd : wat men met de ogen ziet, begrijpt men beter en men onthoudt het eveneens veel beter, dan wat men slechts hoort.

Bij de meeste mensen is het visuele vermogen doorgaans scherper ontwikkeld dan het auditieve. Gaat in de geschiedenis der menselijke cultuur het beeldschrift aan het klankschrift niet vooraf ? Het beeld, hetzij het zinnebeeld is of symbool, werkt suggestief op de menselijke geest en laat er onuitwisbare sporen na. Dit alles weze gezegd tot lof en betekenis van de prent in 't algemeen.

Een eerste indruk, die men in de tentoonstelling van militaire volksprenten onderging, was dat Frankrijk zo rijk vertegenwoordigd was. Dat is geen wonder voor wie de geschiedenis van de Volksprentkunst, de « imagerie populaire », kent. Buiten Frankrijk is er in de XIXe eeuw geen land in Europa, behalve misschien Polen en Rusland, waar de Volksprent zulk een in-

grijpende rol in het volksleven heeft gespeeld. Dat betekent niet dat er vóór de XIXe eeuw in Frankrijk en in andere landen van Europa en van buiten Europa, in China en Japan bv., geen volksprenten zijn geweest, maar dat de politieke voedingsbodem van die grafische kleinkunst in het XIXe eeuwse Frankrijk uitzonderlijk gunstig is geweest. De volksprent immers is een bij uitstek dienende kunst, die wortelt in een praktische menselijke bedrijvigheid, zo oud als de menselijke maatschappij. Men kan ze met een modern woord in ruime zin : « propaganda » noemen. Reclame en publiciteit zijn haar hedendaagse economische vormen. Zo heeft de « Propaganda Fidei » (de Voortplanting des Geloofs) van de Contra-Reformatie (XVIe en XVIIe eeuwen) zonder twijfel de godsdienstige volksprent ten zeerste bevorderd. De « Sanctjes » of heiligenbeeldjes, zo talrijk in onze gewesten en in gans het katholieke Europa sedert de XVIIe eeuw, zijn daar een sprekend voorbeeld van. Evenals de « bedevaartvaantjes », die chronologisch tot de XVIe eeuw, wellicht zelfs vroeger in het Vlaamse land opklimmen, zijn de volksprenten gelegheidsgrafiek, die beantwoordt aan psychologische behoeften van de weetgierige en van de godsdienstige mens. De menselijke nieuwsgierigheid zowel als de volksdevotie, die naar bescherming van God en zijn Heiligen hunkert, houdt van getuigenissen en herinneringen aan wonderbare, althans treffende, voorvallen of persoonlijke en collectieve ervaringen en ondervindingen. De pelgrim evenzeer als de moderne toerist is een verzamelaar van gedenkenissen, die hem in zijn later leven thuis de herinnering aan zijn pelgrimactie door vreemde contreien zullen levendig houden. Of hij ze aan de wand van zijn binnenkamers of in albums bewaart, ze zullen hem steeds duurzaam zijn en hem de naïeve vreugde schenken van het « souvenir », een mijlpaal langs de afgelegde levensweg. Zo wordt van lieverlede de ongeschreven geschiedenis van enkeling en volk stuk voor stuk opgebouwd.

Op de tentoonstelling waren slechts Frankrijk, België, Nederland, in mindere mate Engeland en Duitsland, vertegenwoordigd. Niet alle bekende soorten van militaire volksprenten waren aanwezig. Ontbraken de prenten, die met het onmiddellijk militair leven van verleden en heden te maken hadden : de beruchte plakaten van aanwerving (« affiches de racolage »), alsook het postpapier voor militairen en de folkloristische doodsbrieven. Slechts één « Souvenir de Régiment » bleek present. Geen spoor van de friezen met militaire cavalcades voor de schouwmantel-

lijsten (« rabats de cheminées ») en de alkoofbedlijsten (« tours de lits »). Evenmin ontwaarde men geïllustreerde programma's van militaire feestelijkheden en menu's of diskaarten. Wel enkele caricaturen uit verschillende periodes, o. a. van de Brabantse Omwenteling en van de Belgische Omwenteling van 1830, insgelijks enkele militaire ganzen-, loto- en vestingspelen, die aanzienlijk konden worden uitgebreid. De inrichters hebben zich echter willen, en moeten, beperken tot hoofdzakelijk twee soorten van militaire volksprenten: de militaire portretten en tafereelen van veldslagen en belegeringen en de uniformen der verschillende legers. De herinneringen aan de Gentse Maatschappij van de Napoleonisten was een toemaatje.

Wanneer we ons, na onze rondgang langs de ruim 200 volksprenten, afvragen wie de makers van die prenten in hun velerlei schakering zijn geweest, dan moeten we een principieel onderscheid maken tussen de graveurs, de drukkers en zelfs de verspreiders, de « colporteurs ». We mogen vooreerst niet vergeten dat de graveurs als ambachtslieden cuder zijn dan de typografen of drukkers. Vóór de uitvinding van de boekdrukkunst in de XVe eeuw zijn er reeds graveurs of printers, die zowel metaal (matrijzen voor zegels) als hout (patronen voor stoffen) bewerkten. De oudste ons bewaarde houtsneden van het « Bois Protat » zijn uit Bourgondië afkomstig en dagtekenen van de XIVe eeuw. De vervaardigers der « Blokboeken » en de latere illustratoren van de incunabels of wiegedrukken in de tweede helft van de XVe eeuw zijn weliswaar houtsnijders, maar het verschil tussen typografen en prentsnijders werd door de eeuwen heen onder het oud regiem zo zeer in acht genomen door de strenge ambachtelijke reglementen, dat het bv. aan de prentsnijders was verboden zelf teksten of onderschriften (behalve dan in het blok gesneden) door middel van de typografie op de afdrukken van hun prenten aan te brengen. Dit verklaart wellicht de gruwelijke spellingsfouten op de volksprenten van de ongeletterde houtsnijders. Van af de XIVe eeuw tot diep in de XIXe eeuw vormden de graveurs van volksprenten een zelfstandige categorie van grafische ambachtslieden, die behalve in gevallen van uitzonderlijke begaafdheid of artisticeit, leedden op een vastgeankerde traditie van grafische aesthetiek. Begonnen als graveurs van speelkaarten of « cartiers » in de XIVe eeuw, breidden zij hun handel in met uitgesneden houtblokken versierd bordpapier uit, naarmate in de XVe eeuw het gebruik van papier uit de papiermolens, ook als

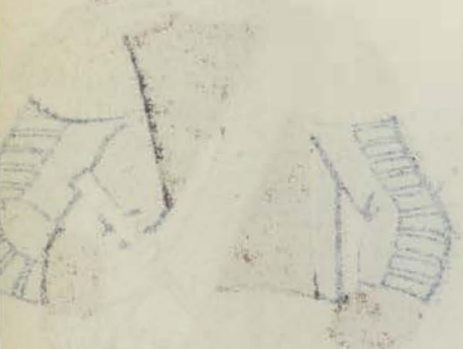
boek- en dozenbedekking, wellicht ook reeds als behangpapier, toenam, om zich ten slotte als « dominotiers » (vervaardigers van zwart-wit sierpapier) in bepaalde centra, bv. te Parijs, te Chartres, te Orléans, te Rouen te vestigen. Papier- en prentenhandel zijn feitelijk tot heden toe broederlijk verenigd gebleven en het domino-papier, dat als bedekking van boeken en dozen werd gebruikt, was tot diep in de XIXe eeuw een gewaardeerd fondsartikel van de oude papicrwinkels (bv. voor de dekbladen van de boekbanden bij de boekbinders). Papierhandelaars of dominotiers, evengoed als de drukkers, indien ze zelf geen graveurs waren, wat soms het geval was, konden de hulp inroepen van de beroepsgraveurs, die steeds min of meer een zwervend bohemerleven hebben geleid, maar zich ook vaak hebben gevestigd in de buurt van hun werkgevers: de « papetiers » en de drukkers, bv. in de wijk van de Rue St. Jacques te Parijs. Aldus is het te verklaren dat een prenttraditie zich in Frankrijk, niet-tegenstaande de veranderingen in de graveertechniek, zich van de XIVe eeuw tot in de XIXe eeuw, althans in de houtsnede, kon handhaven. Zoals alle echte volkskunst zijn sommige prenten van de XVIIIe eeuw en zelfs van de XIXe eeuw door hun archaisch uitzicht niet te dateren. Ze konden evengoed van de XVIe als van de XVIIe eeuw zijn. Dit geldt inzonderheid van de godsdienstige prenten, waar het modisch kostum of de uniform geen houvast biedt. Zelfs de graveertechniek kan gemakkelijk op een dwaalspoor brengen. Kozen sommige houtsnijders van volksprenten van de XVIIIe eeuw hun modellen niet uit de Parijzer kopergravures (gravure en taille-douce) van de XVIIe eeuw? Plagiaat was trouwens de regel bij de schamele houtsnijders. Doch ze verleenden aan hun nabootsingen zonder het zelf te willen dikwijls een primitief uitzicht, zodat men op het eerste zicht geneigd is de prent een paar eeuwen te vervroegen.

De waarde van de volksprent ligt echter niet in de al of niet vroege datering. Haar eigenaardigheden zijn volks door de simpele visie van haar maker en door haar uitvoering, die in hoge mate expressief is in lijnvoering en kleurgeving. Want de maker van volksprenten, al is hij meestal geen oorspronkelijke geest en bijgevolg geen scheppende kunstenaar, is altijd een vertolker van de volkspsyche, die sterke effecten en tegenstellingen verkiest boven de genuanceerde en sceptisch-ironische gevoelens van een geestesaristocratische élite. De militaire volksprenten zijn om die reden zo typisch voor de Franse geestesgesteldheid in de XIXe

eeuw, vooral na het Empire-tijdvak, als de « Légende Napoléonienne » in volle Restauratie, die ook een royalistische propaganda door de prent heeft gevoerd, vooral tijdens de regering van de Burger-koning, Louis-Philippe, vaste vorm krijgt en werfkracht uitoefent voor de prins-president, de latere Napoléon III. We hebben hier, om in geneeskundige termen te spreken, een clinisch geval van chauvinistisch-patriottische en militaristische propaganda, die op een ontgoochelde bevolking de Franse « panache » en de « cocarde » tot het uiterste uitbuit. Uit de XVIIIe eeuw kennen we reeds de recruteringsprenten (« placards de recrutement »), waarin de militaire uniform als lokmiddel voor de onnozele buitenjongens door de sergeanten-recruteurs, de « zielverkopers » of « bloedhonden » te kust en te keur worden gebruikt. Wie kon als Fransman weerstaan aan de « Vive la France ! » of de « Vive l'Empereur »-magie van het Napoleonisch epos ? De Franse volksprenten-firma's, zoals de beroemde huizen Pellerin te Epinal, Dembour en Gangel te Metz, Desfeuilles te Nancy, Deckherr te Montbéliard, enz. hebben zich daartoe gretig geleend. Een geniale graveur, « l'humble Georgin », in dienst van de firma Pellerin in het tweede kwart van de XIXe eeuw, wordt terecht als de onvrijwillige gangmaker beschouwd van Napoléon III.. Zijn « portretten » van « le Petit Caporal », van de maarschalcken en generalen van de keizer, van de « veldslagen » en « belegeringen » van het Franse keizerrijk waren goed vertegenwoordigd op de tentoonstelling. Men kon ze in hun volkspychologisch karakter vergelijken met de als compositie en tekening zoveel knappere prenten van de schildergraveur Pinot, leerling van Delaroche en « médaillé des salons », eveneens een tijdlang in dienst van de firma Pellerin. Georgin wint het glansrijk. Het is zijn schuld niet dat de houtsnede het weldra zal afleggen tegen de lithografie en vooral de chromolithografie, die het verval van de Franse volksprent na zich zal slepen. De ons zo bekende kinderprenten, de « images d'Epinal », hebben een eigen geschiedenis. Ze zijn ontstaan uit de XVIIIe-eeuwse « macédoines », zoals de « Verkeerde Wereld » en prenten in vakjes zoals de XVIIIe-eeuwse Gentse « Boerekermis » en « Misères de la Gaire », waarvan de blokken zichtbaar waren op de tentoonstelling en bewaard worden in het Museum van Folklore. De geïllustreerde geschiedenissen van Duimken, Uilenpiegel, Jan de Wasscher zijn eveneens voorlopers. Wellicht is hun bakermat te zoeken in de Nederlanden, bij de Brepols-

TROMMELAARS VAN DE KONINGLIJKE GARDE (±1860)

STEDELIJKE JONGENSVAKSCHOOL VAN GENT

Dierckx te Turnhout of bij de Glenisson en andere Hollandse huizen te Amsterdam en elders. Het vaderland van de soldaatjes, « le Petit Soldat d'un sou », ligt echter te Straatsburg en in de Elzas. Ofschoon een specialiteit van de Silbermann's spreidde zich die mode uit over gans Frankrijk en de overige Europese landen.

Te Straatsburg vertelt men dat een gelegenheidsgraveur, bakkersgast van stiel, een zekere Boersch, er in het begin van de XIXe eeuw, de uitvinder van was. Boersch vond er genoeg in de talloze uniformen van de garnizoenstad na te tekenen en ze in reeksen ten toon te stellen in het winkelraam van de bakkerij, waar hij werkzaam was, waar ze beter verkocht werden dan koeken en broden. De kinderen vooral waren er dol op.

De « soldaatjes » kenden een geweldige vogue. Ze werden overal nagebootst. Zo zijn de Belgische trommelaars van de Koninklijke Garde, die op het Aanplakbiljet van de Gentse Tentoonstelling voorkwamen en ontleend waren aan een prent van Brepols uit de jaren '60 van de XIXe eeuw, afleggers van een dergelijke prent van Desfeuilles te Nancy, die de tambour-major en de trommelaars van de keizerlijke garde voorstelt. De firma Wentzel van Wissenbourg gaf zelf soldaten uit « grandeur nature » !

Men mag uit dit alles besluiten dat de Tentoonstelling van Militaire Volksprenten te Gent bijzonder leerrijk was voor alle belangstellenden in volkskunst, i. c. de militaire volksprent. Verzamelaars en folkloristen hebben er volop genoten. Ze bood gelegenheid niet alleen de echte volksprent te onderscheiden van de artistieke prent en de caricatuur, maar ook de wenschen van de volksziel in een bepaalde periode, hier de XIXe eeuw, duidelijk te ontwarren : de erfenis van Napoleon en het Frans militarisme. Dat de volksprent een hoog kunstgehalte kan bereiken, zonder zijn volksheid in te boeten, leert ons Georgin. Zijn werk, hoe vatbaar ook voor academische critiek, hoeft geenszins onder te doen voor dat van de geniale satiricus, zijn tijdgenoot Daumier. Zijn invloed was wellicht nog groter, want zijn prenten drongen overal door, in het huis van de burger als in de hut van de plattelander, dank zij vooral de « colportage ». Zijn ongekwasteld, doch krachtig uitbeeldingsvermogen was in wonderbare éénklank met de ziel van de Franse volksmens van zijn tijd, omdat hijzelf door-en-door een volksman was : eenvoudig en eerlijk. Daarom is zijn volksprent zoveel welsprekender dan de

van vaderlandsliefde meest gloeiende proclamatie. Zij was een troost : « Honneur au courage malheureux » en een belijdenis : « Honneur et Patrie ». Ze is Frans en een glorie van de Franse « imagerie populaire ». We hopen dat de Gentse Maatschappij van Verzamelaars en Bibliophielen nog meer dergelijke tentoonstellingen zal op touw zetten.

P. DE KEYSER.

De « Soldaterie » te Gent.

In het « In Memoriam », dat in O. V. Z. (1946, bl. 88) aan wijlen ons bestuurslid Gustaaf Taelman werd gewijd, werd er gewag gemaakt van het gebouw, overblijfsel van de constructies van het gewezen Spaansch Kasteel, dat hij bij testament aan de stad legateerde. We meenen niet dat het al ergens geboekt werd, dat die gebouwen in den volksmond bekend staan als « De Soldaterie ».

In die gebouwen was het dat de Heer Taelman destijds zijn kuiperij installeerde.

Boven was er, enkele decennia geleden, een lange gang waarop afzonderlijke kamers uitgaven, die meestal door stille, oude menschen werden bewoond. De binnenkoer gaf met een poort uit op de St.-Jozefstraat, nu Buitenhof genoemd; die poort werd in den valavond, veiligheidshalve, steeds gesloten. Beneden was er een groote zaal, waar toen de turnvereeniging « Gymnastische Volksmaatschappij » haar oefenstunden had. Langs den kant van de Prooststraat waren er een paar kelderherbergen. Het eerste op den hoek « 't Hertse » (In den Hert); in de tweede, daarnaast, gingen de menschen uit de gebuurte, die over geen regenwater beschikten, regenwater halen; daar immers beschikte men over den regenput van de « Soldaterie » en er werd zelfs beweerd, dat de regenwaters van de daken van de Kerk van St.-Macharius daar rechtover, ook naar dien regenput waren afgeleid. Men verkocht het regenwater « aan 3 cens voor twee akers » of emmers, en die meestal door middel van een juk werden versjouwd.

Het « Museum van Steenen Voorwerpen », in de puinen van de St.-Baafsabdij, bezit een aantal kanonkogels van allerlei grootte en kaliber, die op het terrein en in de gronden van de « Soldaterie » werden gevonden.

V.

Kerkpatronen, Bedevaartplaatsen en Devotieoorden in Vlaanderen.⁽¹⁾

VIIe BIJDRAGE.

I. — DE HEILIGEN.

Anna. — Bekende St.-Annakapel te EEKE, wijk Landuit. Jubelfeesten in 1946 met processie met gekostumeerde groepen van uit parochiekerk naar het oord van de H. Moeder Anna op Landuit. Een « St.-Annaprijs » voor juniors (wielrijders) werd ook verreden.

Antonius Abt. — 1) BORSBEKE, bedevaart in de parochiekerk, waarvan hij de patroon is, zoals aangestipt in O.Z. 1937 bl. 49. Twee solemneele begankenissen op 't jaar. De eerste op den 17ⁿ Januari met octaaf, de tweede, den laatsten Zondag van Augustus met novreen.

Een zeer oude relikwiekas, met bovenop het borstbeeld van den heilige, staat vóór het altaar; een ander beeld van Sint Antonius hangt boven het « Zegenhuisje ». Naast de kerk, bestaat echter ook nog een Sint-Antoniuskapel, achter de Warande. Zij is over een bron gebouwd. (Zie De Nieuwe Gentenaar, 26 Juni 1946. Artikel « Borsbeke »).

2) Kapel te WAASMUNSTER.

3) Gediend te BELLE (Fr. Vl.). Zie daarover « Lied ter eeren van het miraculeus water van Sint Antheunis, te Belle » door Claude De Clerck. Uitgave Serrure. Vl. Bibliophielen, 1869. (Cfr. Oostvl. Zanten, 19° jg. 1944, bl. 57).

Antonius a Padua. — Te GENT, devotiebeeld in een gevelhuis, achter glas in de Jonkvrouw Mattestraat (vroeger Vrouwmattestraat).

Gediend te GREMBERGEN tegen de « Nagelgaten ». Men koopt een pakske nagelen bij den koster en offert ze, maar « ongeteld ».

(1) Zie « Oostvl. Zanten » : 12° jg. 1937, bladz. 47-59 en 111-11j; 14° jg. 1939, bladz. 193-225; 15° jg. 1940, bladz. 81-100; 17° jg. 1942, bladz. 197-214; 18° jg. 1943, bladz. 49-60; 19° jg. 1944, bladz. 82-97.

Blasius. — Wordt aangeropen « tegen koudepis » in de kapel van het gasthuis te DENDERMONDE.

Coleta. — Te DENDERMONDE worden de toekomstige moeders met den mantel van Sint Coleta omgehangen in het klooster der Arme Claren-Coletienen.

Elisabeth. — Thans ook « patrones van de verpleegsters ». Er bestaan prentjes in 1941 te Gent uitgegeven.

Euphrasia. — Te GENT. « De geloovigen hebben zich Zondag en gisteren (20-21 Januari 1845) in grooten getale naar de Sint-Stephanuskerk begeven, om daar de reliquien te vereeren van de heilige Euphrasia, welke in de vierde eeuw als martelaresse gestorven is. De eerwaarde heer Bataille (Pater Alphonsius) heeft de beenderen der Heilige in de maand Aug. 1843 uit de catacomben van Rome medegebracht.

De beeltenis der Heilige in was gemaakt, waarin haar gebeenderen gevoegd zijn, berust, in het gewaad zooals zij het droeg, onder het hoogaltaar. Er worden in gemelde kerk eenige overblijfselen van het bloed der heilige bewaard. Onlangs zal er eene levensbeschrijving verschijnen ». Zoo schrijft « De Gazette van Gent », Woensdag 22 Januari 1845. Wat gewerd van deze devotie ?

Gertrudis. — Aangeropen in de kerk van VLASSEN-BROEK (Gemeente Baasrode) « tegen muizen en ratten ». (J. Laureys. Jaarboek O. Vl. Folk. bl. 124).

Godelieve. — Te PITTEM, bedevaart van 6 tot 20 Juli, en daaronder op den Zondag « vermaarde » processie.

Hyacinthus. — Aangeropen te GENT in de kerk der Paters Predikheeren, waar hij in de oude kloosterkerk (Jacobijnenstraat) zijn altaar had, waarop zijn relikwiën dagelijks ter vereering waren uitgestald, aangeropen « voor alle siekten en quaelen, besonderlyck voor de grootgaende en baerende vrouwen », volgens het boekje : « Polschen Thaumaturgus Hyacinthus », 15 bladz. in 1751, uitgegeven te Gent « bij de Wed. Petrus de Goesin en Zoon, in de Veltstraete, in de vier evangelisten ». Met houtsnede van A. Voet. De Heil. wordt afgebeeld in zijne rechter hand eene monstrans houdende, in zijn linkerarm « Mariam, als een pluym dragende ». In dit « dragen » der

moedermaagd ligt natuurlijk de grondslag der bewuste devotie.

Wij schrijven hier het lied ter eere van Sint Hyacinth over, dat hier toen te Gent moet gezongen zijn geweest.

Schoone Blom der Predikheeren
Die we heden komen eeren,
Hyacinthe, hoort ons aen
Eer dat wy verloren gaen.

O Patroon voor alle menschen,
Die naer hun gesontheit wenschen,
Toont dat gij in desen tijdt
Onse hulp en bystant zijt.

Hyacinth wilt ons bevryen,
Want den Heer komt ons kastyen
Om ons boosheyt, om ons schuldē
Worden wy met straf vervult.

Siet, wy krygen quaede tanden,
Quaede voeten, quaede handen,
En nog menig ander quael
Ey ! geneest ons altemael.

Laat ons bystant door U vinden,
Helpt de kreupel en de blinde,
Dat door U tog van ons vlucht
Doofheyd en den water-zucht.

Lamheyt wordt door U verdreven,
Doode komen tot het leven
Zyt ons dan een medecyn
In ons lyden, in ons pyn.

Helpt de vrouwen in het baeren,
Wilt hun en haer vrucht bewaeren,
Helpt de moeders in den noodt
En hun kinders van de doodt.

Helpt ons die U komen eeren,
Suyver Blom der Predick-heeren,
Hyacinthe weest gegroet
En verkrijgt ons 't eeuwig goet.

Jan de Dooper. — 1) Patroon van de stad MEENEN, alhoewel thans geen enkele parochiekerk hem is toegewijd. Het stadszegel droeg tot in 1790 zijn beeltenis; de stadskermis valt op den zondag volgend op Sint Jan. Uit de hoofdkerk St. Vedastus gaat dan de Sint-Jansprocessie uit, die in tegenovergestelde richting, den weg volgt van de H. Sakramentsprocessie.

Vroeger de Sint-Janskapel, (het eerste bedehuis der stad), werd naderhand gildekapel der wollewevers. In 1706 ging de fondatie over naar de Sint-Vedastuskerk. In de kapel waren « pampieren vaentjens met de figure van mijnheere St.-Jan » te verkrijgen. Het gebruik van die vaantjes verviel na 1790. Zie « Parochieblad van Meenen », 1946, van 4 Aug., bl. 4.

2) Te KACHTEM, bestaat er een « **ommegangprijs** » voor de vinkeniers, in verband met de plechtige begankenis naar Sint Jan.

Jozef. — Kapel te BORSBEKE op wijk Heie, in 1873 gebouwd.

Juliaan. — Patroon van reizigers en van tappersgilden.

Kornelis. — 1) De jaarlijksche plechtige begankenis te ST.-KORNELIS-HOOREBEKE gaat naar de parochiekerk op tweeden Sinksendag. Men kan er de « Geschiedenis van den H. Kornelis » verkrijgen.

2) Te KLUIZEN, jaarlijksche « vermaarde bedevaart » in de parochiekerk. Noveen begint op Pieter en Pauwelsdag, 29 Juni. Aangeropen volgens de plakbrieven (1946) « tegen seskens, kinkhoest, vallende ziekte, zenuwziekten, ziekten der Beesten ».

3) Aangeropen te MOERZEKE-KASTEL in de parochiekerk. Men beweegt er tegen de seskes. Bedevaarders gaan negen maal al biddend rond de kerk, een man met negen jongetjes als het een jongen, een vrouw vergezeld van negen meisjes als het een meisje is, dat aan de ziekte lijdt. (Zie jaarboek O. Vl. Folkl. 1945, bl. 123).

Kristoffel. — De vermelding der Kristoffel-bedevaart te Gent, Sint Eligius in bijdrage van 1937, bl. 115 is een vergissing. Er diende te staan GENTBRUGGE (Arsenaal). De plechtige autowijding geschiedt op den laatsten Zondag van Juli.

Lutgardis. — Dit jaar, 1946, werd de zeventhonderdste

verjaardag van haar dood herdacht. Te GENT had men vroeger in het klooster der zusters Cistercienserinnen (Doornzele) eene klok die « Lutgart » heette. — Wonder dat we nog geen enkele Sint-Lutgardisparochie hebben aan te stippen.

Margriet. — Bedevaart te LICHTERVELDE; « na Brugge, de meest bezochte bedevaartplaats in West-Vlaanderen ». 30.000 vreemde bezoekers. (Toerist, 15 Juni 1946).

Markoen. — Aangeropen in de « Groote kapel van O. L. Vrouw Voorspraak » te KNESSELARE tegen nagelgaten, etterende zweren en gezwellen. Zijn relikwiën werden er verheven den 3 Juli 1736. Zie Alfons Rysserhove. Knesselare, bl. 106.

Petrus. — Te TIELRODE wordt de « Weenende Petrus » aangeropen, in geval van kinderen, die te veel schreien. (Een concurrent van Sint Jan de Schreeumer).

Pieters' Banden. — Te HAMME, aangeropen voor de kinderen om verlost te worden van de « St.-Pietersbanden », ringvormige verdikkingen van enkels en polsen. (Cfr. Jaarboek, O. Vl. Folkl. 1945, bl. 123).¹

Rita van Cassia. — 1) Te BEVEGEM (Parochie H. Hart, grondgebied Zottegem). Speciaal vereerd, jaarlijksche bedevaart op een Zondag in de Meimaand. Onder het solemneel lof, wijding van rozen en andere bloemen.

2) Aangeropen in de parochiekerk van St.-Antonius a Padua, Heernis, GENT. Beeld gewijd 1946.

Urbanus. — Patroon van de wijngaardeniers. Te MERELBEKE, patroon der hoveniers. Staat daar nog afgebeeld met een snoeimes en een spade in de gevel van 't voormalig gildehuis in de Brusselschestraat.

Ursmar. — Kapel en Priorij vroeger te AALST. In de 15^e eeuw door de Gentenaars verwoest; de puinen werden in 1452 weggeruimd. In 1761 werd voor den heilige door de « Sterheeren » nog een schrijn, « een casse » gemaakt. Er is, of was, ook een St.-Ursmaarsmeersch. Zie Van Nuffel. Werfkapel, bl. 18.

.....? — In de kerk te VLASSEN BROEK (Baasrode) wordt er gebeeweegd « tegen den haarworm »; voor welken heilige?

II. — DE MOEDER GODS.

A. — PAROCHIEKERKEN.

Niets bij te voegen.

B. — BEDEVAARTPLAATSEN, DEVOTIEOORDEN EN KAPELLEN.

I. — Onder algemeene benaming.

1) Te APPELS werd op Zondag 15 Sept. 1946 op den wijk « De Hoogte » een O. L. Vrouwkapelleke ingehuldigd « uit dankbaarheid aan O. L. Vrouw voor hare moederlijke bescherming tijdens den oorlog ». (Zie Nieuwe Gentenaar, Vrijdag 20 Sept. 1946 bl. 4).

2) Kapel van O. L. Vrouw te BORSBEKE op den wijk Kampen, opgericht in 1824.

3) Te ST.-AMANDSBERG. Parochie der Oude Barreel. **Ommegang** (processie) ter eere van O. L. Vrouw, 3^e Zondag der Meimaand. Met groepen ruiters, praalwagens, sprekende groepen: Jezus te midden der leeraars. Ook de verschillende buurtkapellen beelden elk hun praalwagen uit.

4) LOKEREN. Wit-steenen gevelbeeld, Mei 1946 uit dankbaarheid aangebracht aan den straatgevel van het klooster van O. L. Vr. Presentatie, omdat bij de teistering der gebouwen op 11 Mei 1944, wanneer deze laatste door elf bommen werden getroffen, er geen enkel menschenleven te betreuren viel.

5) Kapel van O. L. Vr. op den Molenakker.

6) BLANKENBERGE. Kapel van O. L. Vr., het zoogenaamde « **Lievenskapelleke** ».

7) O. L. Vr. Kapel te DEERLIJK, zie « Kapel en Beeld », nr. 22.

8) Te KNESSELARE de Eentveldkapel en de Kapel in de Molenstraat; verder zijn er te Knesselare in 1945, nog 37 kleine Mariakapelletjes te vermelden. (A. Rysserhove, Knesselare).

II. — Onder speciale benamingen.

O. L. Vrouw van Altijd-Durenden Bijstand
— Kapel te ZAFFELARE, in 1945 opgericht op den wijk Ratte.

Gezamenlijke bedevaart op O. L. H. Hemelvaartdag, voor de eerste maal in 1946. (Zie Nieuwe Gentenaar, 28 Mei 1946, met foto).

O. L. Vrouw van Banneux. — Te IZEGEM werd op tweeden Paaschdag 1946 door den Missiebisshop en Capucijnenpater Mgr. Tanghe, den eersten steen gelegd van « Izegem's Dankkapel », in uitvoering van een belofte officieel den 8 Sept. 1944 afgelegd. De kapel werd ingewijd op 8 Sept. 1946 door Mgr. Lamiroy, bisschop van Brugge. Praalstoet, waarin de straatkapellekes der stad en de voornaamste Mariale bedevaartplaatsen uit het Vlaamsche Land waren afgebeeld. Maria-cantate op tekst van E. P. Marcel, getoonzet door Dan. Clement.

O. L. Vrouw ter Eecken. — Vermeld in de bijdrage VI, O. Vl. Z. 1944, bladz. 52 is te KLINGE.

O. L. Vrouw van den Goudberg. — Vroegere abdij van Trappistienen te WEVELGEM. Gesticht in 1245, verwoest onder fransche omwenteling. Stond daar, waar nu de hofstede Buischaert staat.

O. L. Vrouw van Gratie. — Mirakuleus beeldje ver-eerd te BELLEM, werd vernield in den brand van de Kerk van Bellem den 10 Sept. 1944, brand door de Duitschers vóór hun aftocht verwekt. (Zie De Nieuwe Gentenaar, n^r van Vrijdag 13 Sept. 1946, bladz. 5, 1ⁿ kol.).

O. L. Vrouw van het H. Hart. — Te BELLEM. Kapel van Pauwelsbosch aan O. L. Vr. van het H. Hart toegewijd, gebouwd in 1887 door de Gezusters Meiresonne, als dank voor een bekomen genezing. Hetzelfde jaar door Mgr. Bracq gewijd onder grooten volkstoeloop op het Hoeksken. Jaarlijksche parochiale bedevaart, greep eerst plaats op St.-Pietersdag (29 Juni), thans sinds geruimen tijd op O. L. H. Hemelvaart. Gebruik van in den beginne dat een pater de bedevaart vergezelt en een toespraak houdt. Die dag heet ter plaatse : « Kapellekensdag ». (Zie Nieuwe Gentenaar, 1 Juni 1945).

O. L. Vrouw van den IJzer. — Devotie verspreid aan het Belgisch front rond 1916. Kerkelijk goedgekeurde bidprentjes verspreid.

O. L. Vrouw met den Inktpot. — Zie over « O. L. Vr. met den Inktpot » en de legende van het beeld, vroeger te AARDENBURG, nu te BRUGGE, « Rond den Heerd » 5^e jg. 1869-1870, blz. 219 en bl. 227. — Een versie van de legende van het beeld in 't Vleeschhuis te GENT in hetzelfde tijdschrift, zelfde jg. bl. 268.

O. L. Vrouw van het Koortskapelleken. — Te GREMBERGEN; gebruik de koorts met een lintje « af te binden » en dit dan aan het traliewerk der kapel op te knopen.

O. L. Vrouw van de Kopkapel. — Te LOKEREN ook aangeropen voor alle oorziekten.

O. L. Vrouw van Lombaartzijde. — Te LOMBAARTZIJDE, (volgens plakbrieven 1946) : « Begankenis van 2 Juli, feestdag van O. L. Vr. Bezoek, patrones der parochie, tot 10 Juli »; aangeropen vooral door moeders, schippers en zee-lieden.

O. L. Vrouw van Lorette. — Cfr. O.-Vl. Zanten, 1943, bl. 55 en vergelijk latijnsche tekst in Van Es. Waasch Sagenboek bl. 121.

O. L. Vrouw van Lourdes. — **Kapellen** : te UITKERKE, ingewijd 30 April 1933, en ook eene te WENDUINE.

Grotten : Te BEVEREN-AAN-LEIE, ingewijd 29 April 1934; te WENDUINE.

Te MELDEN, Grot van O. L. Vr. op den Koppenberg. Ingehuldigd op 26 Mei 1946 « als dank voor de bescherming van O. L. Vrouw gedurende de oorlogsjaren ». (Zie Nieuwe Gentenaar, n^{rs} van 22 Mei en 28 Mei 1946, deze laatste met foto).

Te BACHTE-BIJ-DEINZE, grot van O. L. Vrouw, gezegd « **Bachte-Rotse** ».

Te WEVELGEM, Grot van O. L. Vrouw van Lourdes, opgericht op het Oud-Kerkhof; breedte 20 meter, hoogte 8 tot 9 meter. In de grot : altaar en predikstoel, en een koffertje ingemetseld met de namen van al de parochianen, die werden opgegeven na den boetedag van 4 Aug. 1944, gepredikt door Pater de Clippele. Opggericht in gevolge een plechtige belofte op 11

October 1943, zoo Wevelgem (met zijn gevaarlijk vliegplein) mocht gespaard blijven.

Te SINT-MARTENS-LATEM, Grot ingewijd op Zondag 22 September 1946, ingevolge eene belofte in oorlogsnood gedaan door Pastoor Verhegge ten jare 1944. Een bronzen plaat vermeld : « In dank aan Onze Lieve Vrouw. St.-Martens Latem, 5-9-1944 — 8-9-1946. De grot is gebouwd uit brokken ardeensche rotsen. (Zie Nieuwe Gentenaar, Maandag 23 Sept. 1946).

O. L. Vrouw van den Maquis. — Te WACHTEBEKE, kapel ter nagedachtenis van de Gebroeders Naudts in het concentratiekamp van Neuengamme gestorven, op Zondag 7 Juli 1946 ingehuldigd in de nu zoo genoemde Gebr. Naudtsstraat.

O. L. Vrouw Middelaes aller Genaden. — Erratum in voorgaande lijst op bladz. 95, jg. 1944. Men leze STAVELE, in plaats van Nevele.

Nood Gods. — Druk vereerd beeld in de krupta van Sint Basélis, onder de Basiliek van 't Heilig Bloed te BRUGGE. Er bestaat de gewoonte met de hand even Maria's knie aan te raken. Hetzelfde vastgesteld bij de vereering van den Nood Gods in de kerk van Heilig Kerst te GENT (1945).

O. L. Vrouw van Salette. — Speciaal aangeropen in de kloosters der Arme Claren-Coletienen te IEPER, GENT, BRUGGE en KORTRIJK.

Kapellen van O. L. Vrouw van Salette op den Dikkebussteeweg, (Frezenberg-Oefeningsplein), te IEPER; te VLA-MERTINGE (ingang Kasteel Du Parc); te MARKEGEM, jaarlijksche bedevaart op 3^e Zondag van September; te KANEGEM (Grintweg Kanegem-Ruiselede); te TIELT (in de Wittestraat), gekend als de « Salettekapel »; te RUMBEKE (Meenensteeweg).

Ze wordt verder nog vereerd in VEURNE (Kapel der Zwarte Zusters); POPERINGE (O. L. Vrouwkerk); te HARINGE (in de parochiekerk).

Men raadplege over al deze kapellen en plaatsen : Pater Dominicus, O. C. D. Onze Lieve Vrouw van La Salette en haar eeredienst in Vlaanderen. z. d. (1946) 32 bladz.

O. L. Vrouw van de Schipperskapel. — Te MOERZEKE, er wordt gebeewegd tegen het neusbloeden. Men ziet er soms roode zijden draadjes aan de tralies vastgebonden.

Moeder van Smarten. — Te ASSEBROEK, op de Generaal Lemanlaan, monument van de Moeder van Smarten in 1946 opgericht. Men kan er op lezen : « In hoogen nood beloofd op 16-7-1944 door Onderpastoor Faes » en « Na voorspoedige bevrijding ingewijd ».

O. L. Vrouw van de Vesten. — Vroeger te MEE-NEN, tot in 1851, in een landelijk kapelleken, na de afkondiging van het konkordaat, beneden de vesten, dichtbij de Geluwebeek gebouwd. Druk bezocht.

O. L. Vrouw van Vlaanderen. — GENT, in de Residentie van de Paters Jezuiten, in de Posternestraat. Maria wordt in dat heiligdom aangeropen voor de bekeering der zondaars en door de zwangere vrouwen voor een gelukkige verlossing. Gewijde banden van O. L. Vr. van Vlaanderen voor moeders in verwachting worden in het klooster ten haren behoeve beschikbaar gesteld. Op Donderdag 2 Mei 1946 werd er ook een oude traditie weer hervat, namelijk de **zegening der kinderen**. Het is voor dat beeld, dat het gekende lied : O. L. Vr. van Vlaanderen « Liefde gaf U duizend namen » door Pastor Cuppens werd gedicht.

O. L. Vrouw van Victorie. — Te BRUGGE bij de Paters Discalsen.

O. L. Vrouw van Vrede. — Kapel uit erkentelijkheid, dicht bij de brug opgericht te LEUPEGEM « omdat de gemeente op het kritische oogenblik van Zondag 3 September 1944, dan wanneer de Duitsche vuurmonden reeds op Leupegem waren gericht, werd gespaard, daar de duitschers in den rug werden verrast door de Verbonden Legers ».

O. L. Vrouw van Zeven Weeën. — 1) Kapel te ELZEGEM op den Boschkant, jaarlijksche bedevaart, op O. L. Heer Hemelvaart, van uit de parochiekerk naar die kapel. (De Nieuwe Gentenaar, 1 Juni 1946).

2) De « Lindenkapel » in de Veldstraat, vlak bij « De Drie Linden », te KNESSELARE.

III. — DE ZALIGMAKER.

H. Doorn. — Te WEVELGEM. De bedevaarders komen de relikwie vereeren van O. H. Hemelvaart af tot Sinksen. De relikwie werd tijdens de kruistochten naar ons land overgebracht en bewaard te Citoing⁽²⁾ bij de Ridders de Landas. Een Johanna de Landas, kloosterzuster te Wevelgem, heeft de relikwie geërfd en zoo kwam ze aldaar in de Abdij der Trappistienen van O. L. Vrouw ten Goudberg terecht. Het klooster werd verwoest tijdens de Fransche omwenteling en de relikwie werd aan de parochiale kerk door de laatste abdis geschonken.

H. Bloed. — MEIGEM. Sinds 1945 gaat er op den eersten Zondag van Juli in den namiddag na het lof, een plechtige omme-gang uit met de H. Relikwie van de Bebloede Geeselkolom. Een 14 tal gekostumeerde groepen namen er aan deel, waaronder een Koor van zingende Engelen, een drietal wagens, de acteerende groep van Adam en Eva en de sprekende groep van « Judas' wroeging » met de samenspraak tusschen Petrus en Judas. De kleurrijke optocht heeft een uur noodig om zijn om-gang door dorp en veld af te leggen. Op het kerkhof, rond de kerk gelegen, vormen vijf gebeeldhouwde statiën den « Bloedi-gen Weg » en stellen de vijf momenten voor van Kristus' bloed-verlies : Besnijdenis, in den Hof van Oliveten, Geeseling, Door-nenkroning, Kruisiging en Lanssteek.

H. Hart. — 1) GENT. Parochie St.-Coleta. Jaarlijksche bloemenstoet op den laatsten Vrijdag van Juni, feestdag van het H. Hart; met praalwagens en groepen.

2) Kapel van het H. Hart te KNESSELARE, aan de Tram-statie.

3) H. Hartbeeld te ST.-BAAFS-VIJVE, geloftebeeld na den oorlog 1940-45.

Kristus-Koning. — Te WAARSCHOOT, Kapel in-gewijd Zondag 11 Aug. 1946, gelegen op den weg van den om-megang. Geschonken door den heer d'Hemptinne als dank voor zijn bevrijding uit het kamp van Dachau en de bescherming der parochie in oorlog 1940-45. Zie « Nieuwe Gentenaar » nr. van 13 Aug. 1946. Met foto.

(2) De heeren van Citoing waren één der vier « Beers » van Vlaanderen.

H. Kruis. — 1) Te ST.-BAAFS-VIJVE wordt op eersten Zondag van Juni, zijnde aldaar **Ommegangszondag**, het mirakuleus kruis uit de zeventiende eeuw vereerd. De bedevaart en processie met dit wonderbaar kruis gaat uit, na de Hoogmis, naar de **Borreputkapel**, de plaats waar het, na te zijn gestolen uit de kerk, werd weergevonden. Oktaaf in de kerk van St.-Baafs-Vijve, ter eere van dit kruis, dat, heel in 't bijzonder, wordt vereerd tegen de koorts en waarheen jaarlijks honderden vereerders uit de omgeving komen. (Nieuwe Gentenaar, nr. van Woensdag, 1 Juni 1946).

2) Te MEENEN, op tweeden Pinksterendag **jaarlijksche boetprocessie** door de gansche stad en uitgaande uit de dekenale kerk van St.-Vedastus, en waarin de relikwie van het H. Kruis wordt rondgedragen.

3) Te NEVELE, wijk Kerrebroek, een « **Kruisen-Lieven-Heer** » onder lindeboomen. Twee groote zwevende banderollen, links en rechts aangebracht, en onderaan op het kruishout een schild met opschrift: « **Dank voor de vrede. VOS. B VOS** ».

4) Te BRUGGE, in de Sint-Salvatorskerk, links, druk vereerd « **Mirakuleus Kruis** ». Eén voet van den gekruisigde staat recht; er wordt gezegd dat Hij met dien voet, die in die houding is blijven staan, een schilder, die blasphemeerde, van de ladder stootte.

IV. — H. DRIEVULDIGHEID.

Te LENDELEDE, ten iare 1660 stelde er Pastoor Scheys het « **Aartsbroederschap der Allerheiligste Drievuldigheid** » in. Sedert de inrichting heeft er op H. Drievuldigheidszondag, een **ommgang** plaats. Het werd de oorsprong van de plaatselijke jaarmarkt. Zie P. A. Meersseman. Geschiedenis van Lendeledede. 1902, blz. 98.

Addendum.

Maria-Francisca. — Aangeropen te KORTRIJK in de kerk van het Begijnhof, als « **patrones tegen kanker en zenuwzieken** ». Wassen exvoto's hangen er voor haar beeld; volledige figuren, afzonderlijke hoofden en beenen.

JOS. VERMEULEN.

Boekbespreking.

VANDENBROUCKE, J. — Het Poppenspel in de Nederlanden, Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1946, 150 blz. 25 buitentekst, platen. 60 fr.

Sedert geruime tijd aangekondigd, is dit samenvattend overzicht van de geschiedenis van het Poppenspel door één der beste kenners van dit belangrijk en springlevend onderdeel van het volkstoneel te onzent eindelijk verschenen. Tot onze grote voldoening en dito lering, voegen we er dadelijk aan toe. De stijl is onopgesmukt, eenvoudig en oprecht — le style, c'est l'homme même, zei Buffon —, de feiten worden er voor 't eerst zo uitvoerig, bij ons weten, en zo koelcritisch onderzocht en oordeelkundig geklasseerd. Het probleem van de oorsprong van het poppenspel wordt duidelijk gesteld en dat is veel voor een stof, die zo vaak in romantische nevels wordt gehuld. Verder onderzoek — gelukkige vondsten in bibliotheek of archief wellicht — zal de uiteindelijke oplossing brengen, als die er ooit komt? Want het Poppenspel vertoont die eigenaardigheid, dat het van alle tijden en van alle volkeren blijkt te zijn. E. H. Vandembroucke heeft zijn onderwerp geografisch beperkt tot de oude Nederlanden en daar deed hij wijs aan. Persoonlijk geloof ik dat hij nog te veel hoopt op zijn vork nam: hoe geheel anders is het Hollands Jan Klaassenspel dan het Belgisch Marionnettenspel! Alle sporen van poppenspel in de Middeleeuwen van de Lage Landen heeft hij grondig onderzocht om tot het besluit te komen dat vóór 1600 er hier nergens spraak kan zijn van een inheems «draadpoppenspel», zoals wij dat kennen.

Poppen zijn er genoeg: «decken» of speelpoppen voor kinderen en «automaten», gehanteerd door «varende» jocolatores of speellieden, de variété-artisten van die tijd. Daarna wordt voor Nederland de vrij volledige geschiedenis geschetst van het Jan Klaassenspel. Verschillende meningen over de historische Jan Klaassen, de trompetter van Prins Willem III, worden ten beste gegeven.

Overbodige twistvraag, volgen: ons, daar Jan Klaassen zonder twijfel een volkstype is, vertegenwoordiger van de Amsterdamse volksman van de XVIIe eeuw, evenzeer als de nationale Jan der Jannen uit «Jan, Jannetje en hun jongste kind» van Potgieter voor 1830-40. Voor België en Noord-Frankrijk wordt, zooals te verwachten viel, volle aandacht geschonken aan de «Spelkens».

Van af de 16^e eeuw komen ze buiten, op markt en foor, en binnenshuis, in kelders en achterkamers, voor. De oudste schijnen wel uitsluitend spelletjes met handpoppen te zijn geweest.

De eigenlijke «poppenspelen» zijn echter de spelletjes met draadpoppen, stangpoppen en stokpoppen. Volgens ons zijn de draadpoppen van Zuiderse, Italiaanse of Siciliaanse afkomst en werden hier ingevoerd door trekkende gezelschappen in de aard van de spelers der «Commedia del' arte». Stokpoppen, die in de 19^e eeuw nog sporadisch voorkwamen te onzent, kunnen ouder zijn — men denke aan de zotskappen of marotten van onze Narren- of Sottengilden —; ze zijn trouwens technisch verwant met de handpoppen. Het traditioneel poppentheater, zoals wij het nog kennen in onze streken, zal wel niet hoger opklommen dan het einde van de 18^e eeuw. Tot de beste gedeelten van het werk van E. H. Vandembroucke behoren zijn beschouwingen over de Poppenstructuur in de voornaamste Belgische en Noordfranse centra: Antwerpen, Gent, Brussel, Luik, Rijssel, de repertoria en de personages. Dit gedeelte zou verdienen te worden uitgebreid in een afzonderlijk werk, voorzien van een uitvoerige illustratie. Wat de schrijver als illustratie aanbiedt, is, hoewel typisch, veel te schaars en laat, van het standpunt der techniek en der Volkskunst, geen vergelijkende studie toe. Enige al te beknopte bladzijden over nieuw leven in het Poppenspel werden aan het werk toegevoegd. Zeer lezenswaard de paragraaf over: de nieuwe poppenspelen groeien als paddenstoelen, doch hier moest onze mentor, indachtig aan de spreuk: *multum non multa*, meer het kaf van het koren hebben gescheiden. De hier medegedeelde bibliografie is verzorgd, jammer genoeg ontbreekt een register der talrijke persoonsnamen, dat goede diensten bij het naslaan zou hebben bewezen. «Het

Poppenspel in de Nederlanden » zal stellig zijn weg vinden naar de boekerij, en laat ons hopen, naar het hart van alle rechtgeaarde folkloristen, die vrienden zijn van de « houten mannekens ».

En welke folklorist is dat niet? We verwachten van E. H. Vandenbroucke spoedig een vervolg op zijn historisch relaas, want, alle ingewijden in Vlaanderen weten het, hij heeft nog veel meer in zijn mars.

P. D. K.

VELDE (A. J. J. VAN DE). — **Petrus J. Van Bavegem, geneeskundige, en Petrus Van Bavegem, apotheker.** Overdruk uit: *Verhandelingen 1946 van de Vlaamse Academie voor Geneeskunde van België.* blz. 74-88. Geïllustreerd met een portret van P. J. Van Bavegem uit zijn « *Verhandeling over de Koortsen* », 1788.

Prof. A. J. J. Van de Velde, de onvermoeibare bio- en bibliograaf op het gebied der Nederlandse natuur- en geneeskundige wetenschappen, heeft het ditmaal over het leven en de werken van twee verdienstelijke achttiende eeuwse Vlaamse geleerden: de Antwerpse genees- en heilkundige, tevens hygiënist Petrus van Bavegem (1745-1805), burgemeester en geneesheer te Baasrode, en de Gentse apotheker Pieter Van Baveghem (1758-1835), die zich gedurende de continentale blokkade bekommerde om suiker uit beetwortels te trekken en een critische verhandeling over de Gentse pharmacopoea van Van Brabant en Coppens schreef.

F. V. ES.

A. O'FLANDERS. O.S.N. — **Van Sinte Brigida (De Iersche). Beschermster van Stal en Neerhof.** Lantroo. Tielt, 1946. 61 bladz. met eene plaat op den omslag, 20 fr.

De eerwaarde schrijver, die de specialist is in Vlaanderen over Iersche aangelegenheden, heeft in onderhavig schriftje een zeer interessante bijdrage geleverd over de ook in onze streken, vooral vroeger, bekende volksheilige: **Sint Brigida van Kildare** (uitspreken: Kildeire); die, zoals S. terecht onmiddellijk onderlijnt, niet mag verward worden met Sinte Brigitta van Zweden; de thans meer populair heilige (wat zich o. m. in de naamgeving aan de kinderen laat merken). Brigida van Kildare wordt, behalve in Kempen en Hageland en te Machelen-Deinze (O. VI.), voornamelijk in West-Vlaanderen en dan vooral in het gedeelte van het Bisdom Brugge, dat vroeger onder Terenburg ressorteerde) aangeroepen. Niet min dan 15 bedevaartplaatsen worden aldaar vermeld. In korte kapitels worden de St. Brigidadevotie behandeld, op het Vasteland en in de Nederlanden (ook Walenland, Fosses b.v.); dan Sint Brigida in de Folklore, en ons verder een twintigtal St. Brigidalegenden medegedeeld. S. vermeldt dat te **Oostnieuwkerke**, de voornaamste bedevaartplaats, reeds door Sanderus in 1570 als « een ouden eedienst » betiteld, een Brigidarent, die ze in den stal ophangen, aan de bedevaarders wordt uitgedeeld. Graag hadden we daarvan een reproductie in het boekje gezien. Eene uitgebreide bibliographie besluit het werk. Den folkloristen wordt deze bijdrage, die een schat van gegevens over een mingekende devotie bevat, ten zeerste aanbevolen.

Jos. VERMEULEN.

VERDEYEN, R. — **Het Naembouck van 1562.** Tweede druk van het Nederlands-Frans Woordenboek van Joos Lambrecht, Liège, Faculté de Philosophie et Lettres. Paris. Librairie E. Droz, 1945. Prijs: 175 frs. (Bibliothèque de la Faculté de Philosophie et Lettres de l'Université de Liège. fasc. XCVIII).

Het voor de studie van de Nederlandse lexicografie hoogst belangrijk « Naembouck » van de Gentse drukker en humanist Joos Lambrecht was bijna een mythe geworden, toen de bekende Utrechtse hoogleraar, groot vriend der Vlamingen, Prof. C. G. N. de Vooys, een tweede druk ervan ontdekte in de verzamelingen van het Plantin-Moretus museum nu een twintig jaar geleden. Met ongeduld werd sedertdien door de belangstellende philologen naar een

heruitgave ervan uitgezien. Het was aan de beste kenner van onze Nederlandse XVIe-eeuwse lexicografie gegund, we noemen Prof. R. Verdeyen, ons geacht medelid, deze nieuwe uitgave te bezorgen. Hij heeft het gedaan met een philologische acrobatie, die bewonderenswaardig mag genoemd worden, maar, zoals te verwachten was in zijn geval, heeft hij ons in een zaakrijke inleiding veel meer geschonken dan een schier feilloze heruitgave van het origineel, dat een unicum is. Zo heeft hij het aanvaardbaar gemaakt dat het Naembouck, dat door de opvolger van Lambrecht, Hendrik van den Keere, in 1562 werd uitgegeven, tussen 1550, het jaar van de «Nederlandse Spellynghe», en 1553, het jaar van verkoop der Lambrechtse drukkerij, in het licht werd gezonden. Met een grote scherpzinnigheid, die alleen jarenlange omgang met «Vocabularen» en «Dictionariën» kon verlenen, heeft Prof. Verdeyen de verschillende bronnen van Lambrecht weten te identificeren. Aan de raadselachtige vetus en flandr. bij Kiliaan geeft hij een andere, mij dunkt, passender bepaling dan Kluyver en Jacobs, nl. oud (woord) en Vlaams (woord), niet oudvlaams d.i. middelnederlands of verouderd. Flandr. betekent Flandris, niet Flandricum en is bijgevolg grammaticaal te scheiden van vetus.

De grote betekening van het «Naembouck» ligt in het feit dat we hier het oudste Nederlands-Frans woordenboek voor handen hebben, dat tevens tot de onmiddellijkste bronnen van de beroemde woordenboeken van Plantijn en Kiliaan heeft behoord.

Zowel dialectologen als Nederlandse en ook Franse lexicologen zullen in het werk van Prof. Verdeyen volop hun gading vinden. Ook de folkloristen zullen er met profijt in grasduinen. Zo bv. zocht ik, sedert lang naar de juiste technische benaming van de reeks «palingstekkers» in de reeks van (zoet)vissersalaam in ons Museum van folklore. We lezen in het «Naembouck» op Aelpeere oft Elleghaer : instrument de fer à trois dens pour prendre des anguilles. Te Gent noemt men een overdreven hoog gewelfd voorhoofd een «blekken» voorhoofd, vooral van vrouwspersonen. Dat was éénmaal mode, ten bewijze de Madonnabeelden van onze Vlaamse Primitieven. Uit het «Naembouck» leren wij dat «blec» in een (Frans) spreekwoord ook figuurlijk van een schone, doch magere, vrouw werd gebruikt : C'est une lanterne de fer blanc. Wie zou volksgeneeskunde verwachten op een ww. als beschiten : Pourchiër, nl. Pisse clair et pourchië le medecin?

Wist men dat Bamestijd (St. Bavo) in 't Frans La Saint Remy heet? Typische volks- en kinderspelen hebben we in Caetspel (sic) : jeu de paulme ou tripot (dit laatste spreekt boekdelen : het werd nochtans in de eeuw tevoren «gemoraliseert», wellicht omdat het er wat vrij toeging zoals in de Stone : Estuue ou pasle (?)), Daemberd : jeu des dames, Suckelbal : Soule (nog sporadisch beoefend volksspel in Wallonië), suckelen is chopper. Het «Naembouck» kent verder : ers ouer bolle, d.i. in het Frans : cul par sus teste. Een heel stuk volksleven valt uit het Benedictijnerwerk van Prof. Verdeyen te rapen. Indien ooit een Renaissancewoordenboek als voortzetting van het Middelnederlands Woordenboek van Prof. Verdam tot stand komt dan zal blijken dat het aandeel van Prof. Verdeyen door zijn voorbereidend lexicografisch verkenningwerk van doorslaggevende betekenis is geweest. Dat is een eer, die hij deelt met Professor emeritus de Vooy, aan wie het «Naembouck» met volle recht is opgedragen.

P. D. K.

IN MEMORIAM.

Mevrouw Frans De Coster.

Op 26 Maart 1947 is overleden Mevrouw Malvina Van Ruymbeke, geboren te Gent op 9 Mei 1880.

Zij was de echtgenote van ons medelid Heer Frans De Coster, eere-schoolopziener der Gentsche Stadsscholen en zelf van 1900 tot 1934 onderwijzeres aan de zelfde scholen.

Dat zij in vrede ruste.

Wij bieden den Heer De Coster de uitdrukking van ons welgemeend medeleven aan.

Oorlogsfolklore.

Amerika : Miserika.

Wat men in Kortrijk ook zegt van Amerika is «Miserika». Dit heb ik gehoord van een vrouwtje, een geteisterde...

Amerika had kleedij enz. gezonden voor de geteisterden, maar daaronder was veel afgedragen plunje en het vrouwke wilde geen oude en afgedragen kleedsels... «Als ze maar dat kunnen zenden is het een teeken dat het geen Amerika is, maar Miserika», zei ze. Dit woord is goed in omloop bij het volk geraakt en vooral onder de geteisterden.

L. D.

De grootste Leugenaar.

Toen Hitler gansch Europa veroverd had, was hem dat niet genoeg en hij besloot ook den hemel te veroveren. Onze-Lieveheer werd toch te oud en had geen verstand meer de wereld te besturen, beweerde hij. Hij zou dat veel beter kunnen.

Zoo gedacht, zoo gedaan en met Göring en Goebbels begaf hij zich met een splinternieuwe vliegmaschine «naar boven». Aan de poort van den hemel gekomen klopte hij aan en Sinte Pieter kwam opendoen.

«Wie zijt gij?» vroeg deze barsch.

«Ik ben Adolf», zei Hitler. «en dat is Goering en de andere is Goebbels. Laat ons maar binnen, wij moeten den hemel zien!»

«Ja maar, ja maar,» zei Sinte Pieter, «dat gaat zoo niet. Alvorens gij binnenkomt, moet ik U een vraagske stellen.»

«Ja en welke?»

«Het gij nooit gelogen?»

«Gelogen en waarom?»

«Wel, ziet gij die menschen daar rond den Melkweg loopen? Dat zijn allemaal leugenaars en iederen dag moeten zij voor hun straf zooveel keeren daaronder loopen als zij gelogen hebben.»

«Ha,» zei Adolf, «ik heb maar ééne keer gelogen en dat is toen ik «Mein Kampf» geschreven heb.»

«Hewel, dan zult zij iederen dag ééne keer rond den Melkweg loopen. En gij, dikke, hoeveel keeren hebt gij gelogen?»

«Ik,» antwoordde Göring, «ik heb maar twee keeren gelogen. De eerste keer toen ik beweerde dat de Luftwaffe de sterkste was van de wereld, en de tweede keer toen ik zei dat de Engelsche vliegtuigen nooit Deutschland zouden bombardeeren.»

«Goed,» zei Sinte Pieter, «gij zult dus twee keeren rond den Melkweg moeten loopen. Maar gij waart toch met drieën? Waar is die mankepoot naartoe, die bij u was?»

«Die mankepoot, dat is Goebbels,» zei Göring, «en die is al terug naar de Aarde gevlogen om zijne «motocyclet» te gaan halen.»

Mij naverteld op 23/12/45 door mijn broer, die het zelf gehoord had uit den mond van een spoorwegbediende uit Gent. De titel is van mij. Dit vertelsel, zooals zooveel volksverhalen, droeg geen titel, maar werd ingeleid met de geijkte formule: «Ik ga u ne keer iets vertellen.»

F. V. ES.

Personalia.

Op Donderdag 24 April 1947 werden te Gent in den echt verbonden de Heer Apotheker Prosper De Moerloose met Mejuffer Lina De Keyser, assistente aan het Hooger Instituut voor Lichamelijke Opvoeding der Rijksuniversiteit te Gent, dochter van den Eerevoorzitter van den Bond der Oostvlaamsche Folkloristen, Prof. Dr Paul De Keyser. Redactie en Bond wenschen aan de jonggehuwden alle heil toe, feliciteeren even hartelijk Prof. en Mevr. Paul De Keyser.